

ЧИННИКИ ЖІНОЧОЇ БЕЗДОМНОСТІ В УКРАЇНІ

У статті виокремлено основні чинники бездомності в Україні, як спільні для жінок і чоловіків (бідність, безробіття, низькооплачувана робота, брак доступного житла, досвід перебування в інтернатах та місцях позбавлення волі), так і специфічні саме для жінок (насильство в сім'ї та фемінізація бідності). Хоча в Україні вже проведено низку досліджень щодо насильства в сім'ї і фемінізації бідності, але жодне з них дотепер не розглядало ці соціальні явища як чинники жіночої бездомності. Також дослідження виявило, що жінки становлять меншість серед «видимих» бездомних. Натомість вони перебувають у центрах допомоги жертвам насильства або вдаються до трасової секс-роботи, шлях потрапляння до якої є схожим на шлях потрапляння до бездомності.

Ключові слова: гендер, бездомність, Україна, нерівність, дискримінація, гендерно-обумовлене насильство, патріархат, жінки.

Вступ

Гендерна належність впливає на становище людини в суспільстві. Водночас у дослідженнях бездомності лише поодинокі автори зосереджували увагу на гендерному вимірі цього соціального явища. Е. Лебов приділяє увагу буденному життю бездомних жінок, Н. Крамер – гендерованим практикам у спільнотах бездомних, а Дж. Кірсі акцентує на тому, як описують бездомних жінок соціальні працівниці, які працюють з ними. Серед українських дослідниць бездомності (М. Соха, І. Грига, Н. Кабаченко, А. Рябчук, О. Давидюк) гендерного аспекту детально торкаються лише Н. Кабаченко в описі діяльності центрів для роботи з бездомними жінками в Україні і А. Рябчук у дослідженні феномену кризи маскулітності серед бездомних чоловіків.

Деякі чинники бездомності є спільними для жінок і чоловіків, однак існують і гендерно-обумовлені особливості, яким і присвячено це дослідження. Одним зі специфічних чинників жіночої бездомності є насильство в сім'ї. За статистикою 70 % жінок потерпає від насильства в Україні, переважну більшість якого здійснюють чоловіки [11]. Н. Кабаченко згадувала про насильство в сім'ї як фактор, на який потрібно звернути увагу для профілактики бездомності [7, с. 85]. Також немалу роль у процесі потрапляння жінок на вулицю відіграє «фемінізація бідності», яка торкається здебільше матерів-одиначок та жінок пенсійного віку. Причинами цього явища є дискримінація жінок на ринку праці та навантаження їх репродуктивною працею. Хоча в Україні вже проведено

низку досліджень щодо насильства в сім'ї і фемінізації бідності, але жодне з них не розглядало ці соціальні явища як чинники жіночої бездомності. У цьому полягає актуальність проведеного дослідження.

Дослідження особливостей жіночої бездомності робить бездомних жінок більш видимими як категорію населення, сприяє включенню їхніх проблем як у дискурс про бездомність, так і в дискурс про становище жінок в українському суспільстві загалом. Також це дослідження може стати підґрунтям для соціальної політики в країні, яка б передбачала надання більш якісних послуг бездомним жінкам, сприяння їх вертикальній мобільності, запобігання причинам жіночої бездомності, як-от «фемінізація бідності» і насильство в сім'ї.

Мета дослідження – виокремити чинники бездомності жінок в Україні. Для досягнення цієї мети встановлено такі завдання: 1) узагальнити результати попередніх досліджень особливостей жіночої бездомності; 2) виявити особливості жіночої бездомності в Україні; 3) класифікувати чинники бездомності в Україні, спільні для чоловіків і жінок, а також специфічні для жінок.

Об'єкт дослідження – бездомні жінки України, а предмет – чинники жіночої бездомності в Україні. Дослідження проводилось методом глибинних інтерв'ю. Респондентками були бездомні жінки та ключові інформаторки. Інтерв'ю взято в працівниць Будинку соціального піклування в м. Києві, Центру обліку бездомних громадян у м. Києві та Центру обліку бездомних громадян у м. Львові, Денного центру для

бездомних у м. Києві, Центру соціально-психологічної допомоги в м. Києві, Спільноти взаємодопомоги «Оселя» в м. Львові, у соціальних працівниць, які працюють із секс-працівницями (Євразійська мережа зменшення шкоди; ВБО «Конвіктус Україна») та у бездомних жінок м. Києва. Всього проведено 12 інтерв'ю. Збір інтерв'ю було завершено, коли було досягнуто точки насиченості: інформація щодо чинників жіночої бездомності в Україні почала повторюватись, а нової не надходило. Водночас ми усвідомлюємо, що це дослідження має пілотний характер і дає змогу лише виокремити основні чинники жіночої бездомності, перелік і специфіку яких може бути доповнено і уточнено в подальших дослідженнях.

Концептуалізація поняття «бездомність»

Значення поняття «бездомні» криється в самому слові: бездомні – це люди без дому, тобто ті, які не мають постійного місця проживання. Утім, є певні труднощі у визначенні цього поняття. Наприклад, у статті «Бездомные – социальное дно общества» автор(к)и зазначають, що головна ознака, яка відрізняє бездомних від соціально близьких прошарків суспільства, – це «відсутність будь-якого притулку, починаючи від службового і закінчуючи наданим друзями чи знайомими» [8, с. 53], а Рада охорони здоров'я Національної фундації притулків та догляду зараховує до бездомних не тільки людей, які не мають даху над головою, а й тих, які «проживають у нестабільних умовах: дешевих кімнатах чи “кутках”, які винаймають, гуртожитках, старому “вітхому” житлі й мають високий ризик опинитися на вулиці» [5, с. 6].

І. Грига та Н. Кабаченко у статті «Розуміння бездомності: підходи до вивчення» розмежовують поняття «бездомних» та «бездахових» [5, с. 7]. Бездомні – це люди, які не мають незалежного постійного місця проживання, але переважно не ночують на вулиці. Бездахові – це люди, які не мають незалежного постійного місця проживання та ночують переважно на вулиці. Подібну класифікацію людей, які не мають домівки, можна знайти і в Законі України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» [10]. У документі зазначено два поняття: безпритульна людина та бездомна людина. Безпритульна людина – «повнолітня особа, яка проживає в місцях, непризначених та непридатних для проживання», а саме «на вулиці, в парках, підвалах, під'їздах будинків, на горищах, об'єктах

незавершеного будівництва, в інших». Бездомною ж є «особа, яка перебуває у соціальному становищі бездомності». Таке становище мають «безпритульні особи та особи, які мають притулок». Притулками є «заклади для бездомних осіб та інші соціальні заклади і установи».

У цьому дослідженні бездомність визначено передовсім як відсутність незалежного постійного місця проживання, в яку входять і бездомність та «бездаховість» за класифікацією І. Григи та Н. Кабаченко, і бездомність та безпритульність за Законом України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей». Отже, до категорії бездомних ми відносимо людей, які ночують на вулиці чи інших місцях, непридатних для проживання (в парках, підвалах, під'їздах будинків, на горищах, об'єктах незавершеного будівництва тощо); людей, які тимчасово перебувають у закладах для бездомних осіб або для жертв насильства в сім'ї.

Огляд попередніх досліджень чинників жіночої бездомності

Серед «видимих» бездомних у багатьох суспільствах більшість становлять чоловіки. Через цей факт бездомність може поставати як явище, пов'язане здебільшого з чоловіками. Наприклад, у Вудріджі (невелике місто в Альберті, Канада) образом бездомної людини є абориген чоловічої статі [29, р. 91]. Дослідження, проведене в Лос-Анджелесі (США) у 1988 р., показало, що жінки серед бездомних становили лише 23 % на противагу 77 % чоловіків [21, р. 51]. У Пермі (Росія) у 2001 р. жінки серед бездомних становили лише 15 % [1, с. 60]. В інших містах серед бездомних жінки становили від 12 % до 30 % [21, р. 51]. Соціологічне дослідження в столиці Республіки Бурятія (Російська Федерація) місті Улан-Уде у 1998 та 2001 р. показало, що чоловіки становили більшість серед бездомних – 87 % (179 людей), а жінки – 13 % (24 людини) [8, с. 54]. У Києві серед бездомних також переважають чоловіки – 75 % [12, с. 2].

Сприйняття бездомності як виключно чоловічої призводить до маргіналізації жіночої бездомності. У дослідженнях причин та проблем бездомності часто виокремлюють найпоширеніші, які стосуються всіх людей без розділення за статтю, а оскільки серед опитаних зазвичай переважають чоловіки, то проблеми цієї групи стають першими, а жіночі – відходять на задній план чи взагалі не зазначаються. Наприклад, у результатах опитування 120 російських експертів з питання бездомності (1993 р.)

містилися такі причини цього явища: зниження рівня життя, труднощі при працевлаштуванні, міграція, бажання змінити місце проживання, недосконалість законодавства, а інші причини виокремили лише 2 % експертів [14, с. 137]. Серед «інших причин» можуть бути специфічно жіночі причини бездомності: насильство в сім'ї або розрив стосунків з чоловіком, який виконував роль «годувальника» родини.

Специфічним чинником жіночої бездомності є насильство в сім'ї [11]. У законодавчій базі Великої Британії жертв насильства в сім'ї зазначено як одну з чотирьох категорій бездомних, які потребують допомоги в першу чергу [15, р. 740]. Дослідження бездомних, проведене в Нью-Йорку, показало, що жінки стають бездомними частіше через виселення та насильство в сім'ї, тоді як чоловіки стають бездомними в результаті безробіття, алкогольної залежності чи внаслідок ув'язнення [18, р. 23]. В Україні цієї теми торкаються мало. Н. Кабаченко згадувала про насильство в сім'ї як фактор, на який потрібно звернути увагу для профілактики бездомності [7, с. 85]. Але вона не розглядала його окремо, а лише зазначала серед інших факторів.

Про те, наскільки великою є роль сім'ї в набутті жінкою статусу бездомної, свідчить ідентифікація жінок із «сімейною бездомністю», а чоловіків – з «одиначкою бездомністю» [15, р. 737]. Більшість бездомних жінок є бездомними разом з дітьми. Також велика кількість жінок перед втратою домівки зазнавала насильства в сім'ї [15, р. 443]. Крім того, дослідження в Лос-Анджелесі 1988 року показало, що різниця між бездомними жінками та чоловіками полягала не у віці, расовій належності чи освіті, а в сімейному статусі. Багато жінок колись були заміжніми, багато з них розлучені або вдови [21, р. 51]. Дослідження, проведене в Англії 1987 року, виявило два найпоширеніших шаблони втрати жінками домівки: перший – розірвання шлюбу з чоловіком та пошук притулку, другий – жінка приходить до притулку разом із чоловіком та дітьми [17, р. 47]. Як можна побачити, кожен із цих шаблонів так чи інакше пов'язує жінку з сім'єю. Бездомним жінкам, що зазнавали насильства в сім'ї, часто притаманний «синдром побитої жінки». Його визнано підкатегорією посттравматичного стресу, оскільки він має ті самі симптоми, що й при іншому травматичному досвіді в житті, як, наприклад, у військовополонених чи учасників бойових дій. «Синдром побитої жінки» також включено до Міжнародної класифікації хвороб Всесвітньої організації охорони здоров'я [16, р. 5].

Іншою специфічною причиною жіночої бездомності дослідниці та дослідники вважають фемінізацію бідності [22, р. 144]. Це явище, коли жінки становлять відчутну частку населення з низьким матеріальним статком. Його відносять насамперед до одиноких матерів та жінок-пенсіонерок [13, с. 13]. Збільшення відсотка матерів-одиначок, які проживали в бідності, збільшує і їхню кількість серед бездомних. У США у 1995 р. було встановлено, що у 23 містах щонайменше 70 % бездомних сімей були неповними, а більшість із них – з матір'ю-одиначкою [22, р. 144].

Серед причин «фемінізації бідності» називають дискримінацію жінок на ринку праці та репродуктивне навантаження, яке мають жінки в сім'ї [3, с. 141]. Неабияку роль відіграє і класова належність жінок. Бездомні жінки здебільшого належать до робітничого та нижчого класів [20, р. 16]. Деякі жінки разом з родинами (включно з чоловіками) потрапляють на вулицю після довготривалого життя з низькими статками. Вони перебувають у «зоні ризику», і якщо виникають форс-мажорні обставини (тривала хвороба, втрата роботи), є велика вірогідність того, що вони опиняться на вулиці [22, р. 147].

Жіноча бездомність може бути зумовлена декількома причинами одночасно. У своїх інтерв'ю для дослідження в США у 1994–1995 рр. жінки наголошували на впливі розлучення, насильстві в сім'ї та інших сімейних проблемах у поєднанні з економічною незахищеністю та відповідальністю за дітей [22, р. 144]. Деякі дослідники зауважували, що виділити окремі причини жіночої бездомності важко, тому що до неї призводять декілька пов'язаних між собою подій [20, р. 16]. Проте з упевненістю можна сказати, що жіночій бездомності передують бідність та стосунки, які містять насильство [22, р. 146].

Основними суто жіночими причинами втрати постійного місця проживання є насильство в сім'ї та труднощі у здобутті коштів на житло, які є інституційно закріпленими. Цими труднощами є дискримінація на ринку праці та репродуктивне навантаження на жінок. Через труднощі у здобутті коштів жінки стають фінансово залежними від чоловіків, тож після розірвання стосунків жінка може потрапити в «зону ризику» бездомності.

Огляд попередніх досліджень досвіду жіночої бездомності

Згідно з дослідженнями, досвід бездомності різко відрізняється у чоловіків та жінок: різними є причини входження в статус бездомних,

способи виживання та доступні типи підтримки та допомоги [15, р. 737]. Перебування на вулиці є більш травматичним для жінок, ніж для чоловіків. Як зазначила Кетрін Кінгфішер: «Жінки... потребують захисту від нетверезих чоловіків, які становлять загрозу для них» [19, р. 99]. Навіть у притулках для бездомних жінки не завжди можуть почуватися в безпеці. За розповідями одного канадського продавця, до його магазину іноді заходили жінки-матері та казали, що не можуть перебувати з чоловіками в одному притулку [19, р. 97].

Безпритульність більше відбивається на здоров'ї жінок, ніж чоловіків. За даними дослідження, проведеного в США у 1989 р., найбільше повідомлень про погіршення здоров'я надходило саме від одиноких бездомних жінок (44 % на противагу 40 % від жінок з дітьми та 33 % чоловіків). Одна четверта частина одиноких бездомних жінок була госпіталізована з психічними захворюваннями на противагу одній п'ятій чоловіків та одній десятій жінок з дітьми [17, р. 48]. Також деякі жінки пояснюють свої проблеми з психічним здоров'ям досвідом бездомності та перебуванням у шелтері [20, р. 42].

З іншого боку, жінки, які опинилися на вулиці, мають більше можливостей доступу до послуг для бездомних, ніж чоловіки, тому що перші, на думку соціальних працівників, «заслужують на увагу», оскільки апріорі є залежними, вразливими та заляканими [15, р. 743]. Але і з притулками є певні складнощі. Адже через кількісне переважання бездомних чоловіків існує невелика кількість притулків виключно для жінок, що є неприйнятним для жінок, які втекли від насильства [15, р. 747]. У Києві, наприклад, міська рада ухвалила рішення «Про створення Центру соціальної адаптації для жінок, які не мають визначеного місця проживання» лише в грудні 2000 р. Доти закладів, які б надавали послуги виключно жінкам, у Києві не було зовсім [6].

Барт і Коен виявили, що в США у 1980-х роках бездомні жінки з дітьми більше відрізнялися від самотніх бездомних жінок (які можуть бути матерями, але ці діти не з ними), ніж бездомні чоловіки і самотні жінки. Згідно з цим дослідженням більшість послуг та пільг була для бездомних сімей, а не для самотніх чоловіків та жінок [17, р. 46].

Через ідентифікацію жінки з її роллю в сім'ї жінки, які опинилися на вулиці без дітей, стають маргіналізованою групою. Та невелика кількість досліджень, які розглядають жіночу бездомність, зосереджується на жінках з дітьми [17, р. 51], тоді як бездомні одинокі жінки мають більше спільного з чоловіками, ніж із жінками з дітьми [17, р. 46].

Вулиця є більш небезпечною для жінок, ніж для чоловіків: жінки частіше зазнають насильства, зокрема і з боку бездомних чоловіків. Проте приватний простір є більш доступним для бездомних жінок, ніж для чоловіків. Їх більш охоче приймають до нічліжок, надають різноманітні послуги. Жінок пов'язують із приватним простором, особливо з сім'єю, тому бездомні жінки, які опиняються на вулиці без дітей, стають маргіналізованими та більш наближеними до чоловіків, ніж до жінок із дітьми.

Існують проблеми з працевлаштуванням бездомних жінок та бездомних людей взагалі. На офіційну роботу (в офіси, приймальні і т. д.) не беруть людей, якщо дізнаються, що вони бездомні. Ба більше, якщо роботодавець дізнається, що людина не має домівки, він/вона звільняє цю людину, обгрунтовуючи свій вчинок стереотипами про бездомних людей (перенесення хвороб, шкідливі звички тощо) [17, р. 53].

Також існує проблема приведення себе в охайний вигляд перед співбесідою (прийняття душу, прасування та прання одягу). Бездомні часто не мають можливості цього зробити [20, р. 54]. Отже, бездомні люди, зокрема й жінки, не можуть отримати постійну більш-менш оплачувану роботу. Вони працюють на низькооплачуваних роботах, їхня зарплата не може покрити оренду житла [20, р. 67]. Для більшості бездомних жінок робота не була «виходом» із бездомності, навіть якщо вони не належали до жінок старшого віку, не мали хвороб або фізичних перешкод для здійснення роботи [20, р. 65].

На відміну від бездомних чоловіків, бездомних жінок можуть найняти на роботу для виконання доглядової праці. Доглядова праця, яка передбачає проживання у роботодавців (live-in job), може бути тимчасовим «виходом» із бездомності для жінок. Але втрата такої роботи означає також втрату місця проживання [20, р. 61].

Секс-робота також є специфічним джерелом прибутку для бездомних жінок. В одному з досліджень у Маямі (США) було продемонстровано, що серед жінок комерційного сексу (485 осіб) 41,6 % вважали себе бездомними на той момент [17, р. 12]. Також 75 % тих, хто займається секс-роботою, в певний час не мали даху над головою [17, р. 35].

Статус бездомності позбавляє людину можливості мати високооплачувану роботу. Тоді людина починає шукати засоби для існування і погоджується на пропозиції, на які б не погодилась за наявності коштів. Такими засобами для існування для жінок є залучення до доглядової праці та надання послуг інтимного характеру. Обидва

зазначених вище види роботи належать до приватної сфери, забезпечуючи приватний простір жіночої бездомності.

Спільні чинники бездомності для жінок та чоловіків в Україні

Одним із чинників бездомності, спільним для чоловіків і жінок, є походження з сімей, які мають певні проблеми, або з інтернату. Прикладом таких проблем у сім'ях можуть бути алкогольна або наркотична залежності батьків або когось із родичів, перебування їх у місцях позбавлення волі, сімейне насильство [9, с. 5]. Походження з сімей з подібними проблемами або з будинків-інтернатів зазвичай залишає людину без матеріальної підтримки та можливості жити в домівах родичок та родичів, а також веде до засвоєння патернів поведінки, де алкогольна залежність, відсутність постійного місця проживання та постійної роботи сприймається як норма. *«А от молоді, які приходять, так, то якісь проблеми сімейні. Або неповна сім'я, або хтось алкоголік, або дуже бідні сім'ї... Це впливає на психіку, на подальше життя»* (працівниця Центру обліку бездомних громадян, м. Львів).

Психоневрологічні захворювання можуть бути як причиною бездомності, так і її наслідком. Якщо людина потрапила до психіатричної лікарні, то за відсутності її у квартирі її можуть виписати родичі чи знайомі. Тоді вона опиняється на вулиці. *«Потрапила людина на Фрунзе, наприклад, його виписали і не хочуть його приймати»* (працівниця Центру обліку бездомних громадян, м. Київ). Перебування у стані бездомності може призвести до деструктивних наслідків для психіки людини. *«Прийшла гарна така з довгим волоссям. Зараз у неї шизофренія почала розвиватися. Людина деградувала за цей час»* (працівниця Будинку соціального піклування, м. Київ).

Алкогольна залежність є причиною розірвання стосунків з родиною та втрати майна деякими жінками (як і чоловіками). *«Її племінники її не сприймали, бо вона мала проблеми з алкоголем. Вони забрали всі документи, бо вона мала земельну ділянку, і вони боялися, що вона її проп'є»* (працівниця спільноти «Оселя», м. Львів). *«Більшість з них мають дітей, які не хочуть з ними спілкуватися. Може, і спілкуються, але мало, і додому вони їх пускати не хочуть через зловживання алкоголем»* (працівниця Центру обліку бездомних громадян, м. Львів).

Квартирні афери є однією з причин втрати людиною даху над головою. Люди, які мають

можливість проживати в родичів чи інших знайомих або знімати квартиру, здебільшого швидко виходять зі стану бездомності. Ті ж, хто не має таких можливостей, залишаються у стані бездомності надовго. *«Я віддала йому документи. Потім, коли йому потрапили в руки гроші, то він ні прописав мене, ні грошей не дав. Я чекала, що він пропише мене, але він так і не прописав. Я тоді в чому була, в тому і залишилася на вулиці. І меблі “пішли”, все “пішло”. Потім у подругу жила, то квартиру знімала. Потім так склалося, що втомилася платити. Дорого за квартиру»* (бездомна, м. Київ).

Іншою причиною є довірливість людей у стосунках з їхніми родичами або родичками. Люди переписують квартири на своїх родичок та родичів із впевненістю, що останні не виженуть їх на вулицю. Проте люди не виправдовують довіри, а юридичних підстав повернутися до попереднього житла людина не має, а отже, стає бездомною. *«От продає мама квартиру та купляє більшу. Поселяє туди своїх дітей та думає, що її теж туди пропишуть. А дочка: все, мама не потрібна. Тато помирає, а мама залишається сама. Покрацили дітям квартиру, а діти її виганяють. І така історія не одна є»* (працівниця Центру обліку бездомних громадян, м. Київ).

Хоча вихід із місць позбавлення волі називають переважно чоловічою причиною бездомності (*«особи з місць позбавлення волі більше хлопці»* (працівниця Центру соціально-психологічної допомоги)), жінки також потрапляють у таку ситуацію. Коли людина опиняється за ґратами, вона втрачає помешкання та статки, і після виходу на свободу не має ані житла, ані роботи, опиняючись таким чином у стані бездомності. Така практика особливо ймовірна у разі втрати людиною соціальних зв'язків із сім'єю та близькими, які могли б допомогти в такій ситуації [4, с. 68].

Специфічні чинники жіночої бездомності в Україні

Через дискримінацію на ринку праці та репродуктивне навантаження на жінок вони частіше опиняються серед збіднілих верств населення та мають більший ризик стати бездомними. Таке явище характеризують як *фемінізацію бідності* [22, р. 144]. Це стосується передовсім матерів-одиначок та жінок пенсійного віку. Неспроможність самостійно фінансово забезпечувати себе та дитину призводить до матеріальної залежності від чоловіка, а отже, до високої ймовірності збіднення та бездомності

у разі розірвання стосунків із партнером. Один із таких випадків описала респондентка. *«С цивільний шлюб, і народжується дитина. Потім догляд за дитиною, гормональні зрушення в жінки, життя змінюється. Тоді чоловік йде. Жінка залишається з проблемою один на один. Багато жінок зареєстровані в областях України, живуть у цивільному шлюбі з киянами і в момент розриву чи конфлікту жінка опиняється на вулиці»* (працівниця Центру соціально-психологічної допомоги, м. Київ).

Якщо жінка має фінансові труднощі внаслідок розриву стосунків з чоловіком або незалежно від того, то за наявності дітей вона має більшу ймовірність опинитися на вулиці, ніж за відсутності дітей. Це пов'язано з нестачею часу для заробляння грошей. *«Одинока жінка без дитини, яка винаймає квартиру, може дати собі раду, але з дитиною жінка не може виділити час, щоб заробляти собі на життя. Тоді є ризик стати бездомною»* (працівниця спільноти «Оселя», м. Львів).

Також респондентки не раз згадували про «жіночу зарплату» як фактор, який не дозволяв жінці здолати певні бар'єри. Жінки зазвичай не можуть заробити потрібну кількість коштів для оренди квартири. *«Жінки, ну зрозуміло, що безсилі: знайти житло важко самій на зарплату жіночу. Якщо чоловік ще може заробити, коли має здоров'я, то жінці важче зняти житло»* (працівниця Центру обліку бездомних громадян, м. Київ). Низькі зарплатні «жіночих» професій є причиною того, що жінки йдуть працювати секс-працівницями та не полишають цієї роботи. *«Я знаю історії, коли дівчата виходили на базар і розуміли, що вони за тиждень не зароблять там стільки, скільки за ніч... Мотивація пропадає, коли бачать, за які гроші працюють інші жінки на "правильних" роботах»* (працівниця фонду «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні», м. Київ).

Згідно з деякими дослідженнями, репродуктивна праця, особливо догляд за дітьми, забирає в жінок більше часового ресурсу, ніж у чоловіків [2, с. 112]. Це є однією з причин, що призводять до труднощів із зароблянням коштів та самостійним забезпеченням себе житлом. Нестача часу через залученість до репродуктивної праці перетинається з дискримінацією на ринку праці (так званими «жіночими» зарплатами, які є нижчими за чоловічі) та практично позбавляє жінку можливості на самостійне існування, особливо якщо жінка має дитину. Тоді жінка має спиратися або на матеріальну допомогу чоловіка, навіть якщо він чинить

насильство над нею, або на допомогу спеціалізованих центрів для жінок, або віддавати дитину соціальним службам, щоб мати більше часу для заробляння коштів.

Насильство в сім'ї є іншою причиною бездомності, специфічною для жінок. Воно може відбуватися як всередині нуклеарної сім'ї (чоловік чинить насильство над дружиною), так і з боку інших родичок та родичів (діти чинять насильство над батьками).

У випадку нуклеарної сім'ї жінка часто є фінансово залежною від чоловіка, через що вона вимушена повернутися до кривдника. *«Він не хоче її прописувати, він б'є її, вона старається, вона і дитину має, хоче догодити йому»* (працівниця Центру обліку бездомних громадян, м. Київ); *«Невирішене квартирне питання, і жінка вимушена повертатися»* (працівниця Центру соціально-психологічної допомоги, м. Київ). Якщо жінка приймає рішення піти від чоловіка, вона ризикує опинитися в абсолютній бідності та бездомності.

Жінкам, які мають родинний ресурс у місті, де вони проживали з чоловіками, легше, бо вони можуть жити у родичів. Якщо ж жінка приїхала з маленького міста або села, є менша ймовірність, що вона має, куди звернутися. Тоді жінки зазвичай звертаються до центрів для жертв насильства в сім'ї, де вони можуть проживати до 90 діб (за словами працівниці Центру соціально-психологічної допомоги, м. Київ).

Також бувають випадки насильства над жінками з боку їхніх дорослих дітей, які мають алкогольну залежність. *«Одна жінка боялася додому повертатися, бо син її бив»* (працівниця Центру обліку бездомних громадян, м. Львів). Такі жінки або повертаються додому, тому що їхні діти потребують їхньої пенсії, або опиняються без даху над головою. Їхнє становище видається особливо складним, якщо врахувати, що жінки старшого віку мають менше можливостей знайти гроші та місце проживання. *«Молоді люди, вони ще можуть собі знайти... А старі люди вже не можуть таке: ні заробити, бо немає здоров'я, ні квартиру зняти»* (працівниця Центру обліку бездомних громадян, м. Київ).

Не лише фізичне, а й психологічне насильство може стати причиною покидання жінкою дому. *«Мами йдуть самі, тому що не хочуть бути проблемою. Вкладу свого внести не можуть, а бути в атмосфері потурання, докорів їм не хочеться»* (працівниця Денного центру для бездомних, м. Київ).

Під час інтерв'ю бездомна жінка зазначила, що її згвалтували вдома, коли їй було 13 років.

Вона казала, що потрапила на вулицю, тому що постійно перебувала поза домівкою, внаслідок чого батьки виписали її з квартири. Можливою причиною небажання повертатися додому для дівчини було насильство в родині або насильство з боку друзів її батьків, що сприяло втраті домівки.

Оскільки жінки часто є матеріально залежними від чоловіків, у разі вчинення насильства з боку партнера жінка опиняється перед вибором: або залишатися з ним і терпіти насильство, або розривати з ним стосунки та опинитися в стані бездомності. Якщо жінка має родинний ресурс у Києві, вона може забезпечити себе житлом за допомогою нього. У більш складній ситуації опиняються жінки, які переїхали до Києва з маленьких міст і сіл. Також причиною бездомності може бути насильство батьків над донькою, через що остання покидає домівку, та насильство дорослої дитини стосовно матері, через що їй доводиться залишатися без даху над головою. Причиною бездомності стає не лише фізичне насильство: її спричиняють також психологічне та сексуальне насильство.

Перетин декількох причин жіночої бездомності

Жіноча бездомність може бути обумовлена не однією конкретною причиною, а кількома чинниками, які перетинаються. Наприклад, людина може походити з будинку-інтернату або проблемної сім'ї, після чого потрапити в місце позбавлення волі. Після виходу на свободу людина з низьким рівнем освіти та майже відсутнім досвідом роботи може стати бездомною. *«Бездомна живе в нас на ринку. Вона провела дитинство в дитячому будинку. Звідти пішли погані компанії. За її словами, її підставили: когось обікрали, а всю провину скинули на неї. Відсиділа, а потім ні дому, ні роботи»* (працівниця Дарницького ринку, м. Київ).

Також можлива така комбінація причин, як походження з невеликого міста чи села, де немає достатньо інфраструктури, та походження з будинків-інтернатів. Тоді людина приїжджає до великого міста, не маючи ані матеріального забезпечення, ані зв'язків та знайомих, і опиняється в стані бездомності. *«Вони приїжджають до Києва, шукають роботу, це все дівчата з інтернатів. Там є і неповнолітні: і 16-річні, і 17-річні. Вони приїжджають, і в них узагалі нічого немає: 15 грн, телефон, сумочка. Вони поїхали, випустились звідкись. Вони приїжджають, купляють газету, кілька тижнів*

можуть перебувати на вокзалах чи ще десь» (працівниця фонду «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні», м. Київ).

Часто, у разі перетину декількох чинників бездомності, жінок зараховують до інших вразливих категорій, а не до бездомних (їх вважають насамперед жертвами насильства чи секс-працівницями, хоча водночас вони є також бездомними), тоді як для бездомних чоловіків бездомність є головним статусом. Працівниця Центру піклування для бездомних зауважила, що молодих жінок до них приходило мало, тому що вони перебувають в інших центрах: *«або насильство в сім'ї, або секс-працівниці, або неповнолітні дівчата, які завагітніли»* (працівниця Будинку соціального піклування, м. Київ). Таке сприйняття жінок без постійного місця проживання має наслідком уявлення про те, що серед бездомних людей жінок набагато менше за чоловіків.

Також люди звертають увагу на так звані чоловічі причини бездомності, пов'язуючи їх зі статусом бездомного чи бездомної – алкогольну та наркотичну залежність, звільнення з місць позбавлення волі. Хоча жінкам такі причини також притаманні, їх вважають радше чоловічими, як і сам статус бездомного.

«У жінок краще працює інстинкт самозбереження. У нас 2 жіночих кімнати-бокси по 8–20 людей і 7 чоловічих. Чоловіки частіше звертаються. Чому? Тому що або місця позбавлення волі, потім алкоголізм, або наркозалежність» (працівниця Будинку соціального піклування, м. Київ).

Окрім того, жінок асоціюють з приватною сферою (родина), а чоловіків – з публічною (вулиця) та стверджують, що жінки не полишають приватної сфери, тримаючись за неї та пристосовуючись до нових умов. *«Жінки більш стійкі до стресу, швидше адаптуються до нових умов. І жінки більш сімейні. Це не дозволяє їм “опуститися” до рівня бездомності»* (працівниця Центру соціально-психологічної допомоги, м. Київ).

У Денному закладі для перебування бездомних більшість бездомних людей, які приїхали з сіл та невеликих міст, становлять чоловіки. За гіпотезою працівниці закладу, жінок серед них мало, тому що вони *«не зриваються от так от – вони зриваються або за кордон, або щоб стати на ноги та жити»*. Реальною ж причиною того, що жінки становлять меншість у закладі, є те, що жінки, які приїжджають до великих міст, часто заробляють як трасові секс-працівниці, і їхнім головним статусом

навіть у разі відсутності житла залишається належність до секс-роботи.

Жінок без постійного місця проживання часто не ідентифікують із бездомністю. Це пов'язано як із упередженим ставленням до бездомних людей, так і зі ставленням до жінок як до людей, які уникають потрапляння на вулицю. Люди знаходять причини меншої кількості «видимих» бездомних жінок у їхній обережності та навіть генетично закладених характеристиках. Проте жінки, які опиняються без постійного місця проживання, часто мають інший статус за головний (жертва насильства в сім'ї, секс-працівниця). Цей статус може характеризувати жінку як ту, яка заслуговує на допомогу (статус жертви насильства в сім'ї), або ставати причиною її стигматизації через негативне сприйняття її діяльності (статус секс-працівниці).

У більшості досліджень існує розділення жінок на тих, хто проживає в притулку для бездомних, та тих, хто проживає в притулку для жертв насильства. Хоча жінки можуть потрапляти з одного притулку в інший [22, р. 143], жінок із різних типів центрів сприймають по-різному. На відміну від бездомної жінки, яку можуть сприймати як ледачу чи як соціального девіанта, жертва насильства є сильною, тією, що «вижила» після насильства. Жінки з центрів для жертв насильства відділяють себе від ярлика бездомності, стверджуючи, що вони «в перехідному стані». Це пов'язано з уявленням про бездомну жінку – психічно нездорову, залежну від наркотиків, безпомічну, безнадійну [22, р. 146]. Результати цього дослідження також підтверджують, що хоча жінки, які проживають у центрі для жертв насильства в сім'ї, не мають постійного місця проживання, їх ідентифікують радше не як бездомних, а як жертв насильства в сім'ї. Те, що бездомність для цих жінок не є головним статусом, робить їхню бездомність «невидимою» для суспільства.

Способи заробітку для бездомних жінок

Робота, яка потребує фізичної сили (вантажник, робота на будівництві), є здебільшого недоступною для бездомних жінок. Натомість вони можуть працювати прибиральницями, консьержками, неофіційно допомагати двірникам, допомагати людям на ринку (носити воду, виносити сміття тощо), здавати макулатуру та пляшки. Особливо часто жінки підробляють прибиранням і дрібною допомогою іншим людям. «Я знаю, що вулиці підмітають. Двірники їм платять, щоб вони їхню роботу робили.

Деся прибирають, напевне» (працівниця спільноти «Оселя», м. Львів). «Заробляє вона тут: комусь води принесе, сміття винесе, ящики там усілякі відносить» (працівниця Дарницького ринку, м. Київ).

Окрім прибирання, яке найчастіше зазначали респондентки як спосіб заробітку для бездомних жінок, доволі поширеним способом отримання коштів бездомними жінками є жебракування. «*Жебракують дуже багато»* (працівниця спільноти «Оселя», м. Львів), «*Хтось стоїть мило-стиною просить біля храмів»* (працівниця Будинку соціального піклування, м. Київ).

Роботою, притаманною жінкам, також вважають доглядову працю. Якщо жінка не має алко-гольної чи наркотичної залежності, вона може доглядати за людьми похилого віку, прибирати у квартирах. Таким чином вона має можливість отримати тимчасове житло. «*Коли не сильно опу-стилася людина по соціальній драбині, то людина це може доглядати за кимось»* (працівниця спільноти «Оселя», м. Львів).

Також бездомні люди можуть заробляти гроші, неофіційно працюючи в селах чи на полях. Ця праця є незахищеною. Бували випадки, коли в бездомних забирали документи і не віддавали. Також їм можуть завдати тілесних ушкоджень для того, щоб забрати гроші назад. «*Влітку вона їздила на луг до корейців. Прийшла вся побита. Кажуть, вона отримала гроші за луг, потім її побили та забрали гроші. Вона дійшла пішки звідти сюди»* (працівниця Дарницького ринку, м. Київ).

Ще одним способом отримання коштів для бездомних людей є виконання певних дій, за які люди дають їм гроші (так званих «вистав»). «*Плюс окремих заробіток – це “веселити народ” піснями, танцями божевільними в стані алкогольного сп'яніння»*; «*Станцюй, заспівай, а я дам тобі десятку. Ось так от вона і заробляє»* (працівниця Дарницького ринку, м. Київ). Замовниками можуть бути як конкретні люди, які дають конкретні кошти бездомній людині, так і натовп, який спонтанно зібрався подивитися на «виставу».

Оскільки бездомні жінки не мають можливості заробляти важкою фізичною працею, вони отримують кошти за більш легку фізично, але менш оплачувану роботу, як-от робота прибиральниці та дрібна допомога іншим людям. Також жінки часто займаються жебракуванням. Як і чоловіки, жінки можуть виконувати більш важку фізичну працю на полях та в селах, а також виконувати побажання людей за певні кошти («веселити народ»).

Насильство над бездомними жінками

Життя на вулиці («бездаховість») є більш небезпечним для жінок, ніж для чоловіків. Воно більше відбивається на здоров'ї перших, ніж других [17, р. 48]. Також жінки швидше помирають, ніж чоловіки, якщо проживають на вулиці [21, р. 54]. «Бездахові» жінки зазнають насильства від бездомних чоловіків та працівників правоохоронних органів.

«Жінка, потрапляючи на вулицю, стає більш вразливою. А чоловіки потрапили на вулицю через невміння будувати стосунки зі своїми доньками, дружинами, сестрами, то і ставлення в них до жінок відповідне» (працівниця Денного центру для бездомних, м. Київ).

«Жінки мають більше страху залишитися на вулиці. Їм важче було б вижити через жорстоке середовище. Вони можуть стати жертвами насильства, сексуальних домагань. Чоловік на вулиці більше може за себе постояти, ніж жінка. Ми роздаємо їсти бездомним кожного четверга. Жінки, які до нас приходять, часто мають синяки на тілі. Я сама неодноразово була свідком того, як жінок били» (працівниця спільноти «Оселя», м. Львів).

«Вона (бездомна) колись казала, що міліціонери вдарили її кілька разів» (працівниця Дарницького ринку, м. Київ).

Одна з респонденток зазначала деструктивний вплив на жінок з боку бездомних чоловіків, з якими вони вступають у близькі стосунки. *«Знаю багато випадків, коли жінка знайомиться тут з чоловіком, а він займає таку паразитичну позицію по відношенню до неї. І, на жаль, жінки на це йдуть... Вона потрапляє під гарячу руку, під шквал матів, при цьому вона не хоче його кидати. На моєму досвіді кілька таких пар. Одна жінка була цілком нормальна, але через два роки вона померла. Вона постійно ходила сина і від алкоголю, і побита»* (працівниця Денного центру для перебування бездомних, м. Київ).

Окремою сферою, де є насильство, є робота, яку пропонують бездомним людям. Праця цієї категорії населення є незахищеною, тому їх можуть експлуатувати, не давати гроші або забрати їх після виплати, вдаючись до насильства. Також трапляються випадки, коли в бездомних людей забирали документи та не хотіли віддавати. Єдиний спосіб захисту від подібних ситуацій – неформальні зв'язки між бездомними та передання інформації одна одній. Наприклад, одна з респонденток знала, що не варто йти працювати до ромів через проблеми, про які їй розповідали її знайомі. *«Пропонували працювати у циган, але вони*

обманюють. Я від людей таке чула» (бездомна, м. Київ).

Окрім небезпеки, яка спіткає всіх бездомних людей, жінки, які проживають на вулиці, мають проблеми, специфічні для цієї групи, а саме насильство з боку бездомних чоловіків та сексуальні домагання. Також бездомні жінки можуть зазнавати насильства від свого партнера – бездомного чоловіка, і, попри це, не поривати стосунків з ним.

Висновки

У процесі дослідження виявлено, що в багатьох суспільствах за підрахунками дослідниць та дослідників серед «видимих» бездомних переважають чоловіки, а образ бездомної людини стає здебільшого чоловічим. Це спричиняє усунення питання жіночої бездомності на маргінес. У попередніх дослідженнях виявлено, що перебування на вулиці є більш травматичним для жінок, ніж для чоловіків – воно є більш шкідливим для їхнього здоров'я та швидше призводить до смерті. Утім, у центрах допомоги бездомним особам жінок вважають априорі вразливими та заляканими, тому надають їм послуги більш охоче, ніж чоловікам.

Значущим фактором у набутті жінкою статусу бездомної є сім'я, про що свідчить віднесення чоловіків до «одиначних» бездомних, а жінок – до «сімейних». Окрім насильства в сім'ї, дослідниці та дослідники виділяли таку причину жіночої бездомності, як «фемінізація бідності». Через дискримінацію на ринку праці та навантаження неоплачуваною репродуктивною працею жінці важко самостійно забезпечувати себе коштами на житло. Особливо проблематичним це є для жінок з дітьми, оскільки діти потребують як часових ресурсів, так і матеріальних. Через матеріальну залежність від «годувальника» родини, зіткнувшись із насильством, жінка часто постає перед вибором – або продовжувати стосунки з чоловіком, або опинитися в ситуації бездомності та абсолютної бідності.

Зазначена вище інформація про специфічно жіночі причини бездомності актуальна і для України. Однак у процесі дослідження виявлено, що жінки опиняються на вулиці і з універсальних причин, які так само спіткають і чоловіків. Такими причинами є походження з містечок та сіл, де недостатньо інфраструктури, походження з сімей з певними проблемами або інтернатних закладів, психоневрологічні захворювання, алкогольна залежність, втрата документів на квартиру (через довіру до близьких людей та родичів та через квартирні афери), перебування в місцях позбавлення волі та перетин декількох причин

бездомності (наприклад, походження з інтернату та з села чи маленького міста).

Працевлаштування на легальній високооплачуваній роботі є проблематичним як для бездомних жінок, так і для бездомних чоловіків. Але шляхи здобуття коштів можуть різнитися між жінками та чоловіками. На відміну від чоловіків, які можуть виконувати важку фізичну працю, жінки вдаються до прибирання, дрібної допомоги, жебракування. Також для жінок, на відміну від чоловіків, можливим є залучення до доглядової праці, завдяки якій на певний проміжок часу можна мати дах над головою.

Для жінок без постійного місця проживання статус бездомної часто не є головним. Їх не визначають як бездомних як сторонні особи, так і самі жінки. Це зумовлено упередженим ставленням до бездомних людей та очікуванням від жінок, що вони уникатимуть потрапляння на вулицю. Деякі респондентки зазначали жінок як «домашніх» та обережних і навіть пояснювали меншість жінок серед «видимих» бездомних

їхньою «жіночою природою». Утім, частка жінок серед бездомних є відчутною. Вони є менш помітними та мають інший статус за головний. Часто це статус жертви насильства в сім'ї чи секс-працівниці.

Тож особливості жіночої бездомності в Україні майже не відрізняються від її особливостей, виявлених у дослідженнях в інших суспільствах. Потрапляння до лав бездомних може відрізнятися в жінок від чоловіків. Через матеріальну залежність від партнера жінка може потрапити в ситуацію бездомності після розірвання стосунків з ним. Також репродуктивне навантаження на жінку (особливо за наявності дитини) зумовлює нестачу часу для здобуття коштів на житло та задоволення своїх потреб та потреб дітей у разі їх наявності. Жінки становлять меншість серед «видимих» бездомних. Натомість вони перебувають у центрах допомоги жертвам насильства або вдаються до трасової секс-роботи, шлях потрапляння до якої є схожим на шлях потрапляння до бездомності.

Список використаної літератури

1. Алексеева Л. Бездомные как объект социальной дискредитации / Л. Алексеева // Социологические исследования. – 2003. – № 9. – С. 58–60.
2. Балабанова Е. Домашний труд как символ гендера и власти / Е. Балабанова // Социологические исследования. – 2005. – № 6. – С. 109–120.
3. Введение в гендерные исследования : учеб. пособие для студентов вузов / [И. Костинова и др.] ; под ред. И. В. Костиновой. – Киев : Аспект Пресс, 2005. – 235 с.
4. Видриган М. Соціальна робота з сім'ями : навчальна програма / М. Видриган. – Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького, 2007. – 6 с.
5. Грига І. Розуміння бездомності: підходи до вивчення / Ірена Грига, Надія Кабаченко // Соціальна робота і охорона здоров'я. – 2004. – № 15. – С. 4–10.
6. Кабаченко Н. Система підтримки та допомоги бездомним [Електронний ресурс] / Надія Кабаченко // Библиотека материалов по социальной работе. – Режим доступа: http://shatelei.kiev.ua/studies/kabachenko_system_of_support.html (дата звернення: 01.06.2018). – Назва з екрана.
7. Кабаченко Н. Деякі аспекти впровадження програм профілактики бездомності: зарубіжний досвід / Н. Кабаченко // Соціальна робота і охорона здоров'я. – 2008. – № 32. – С. 84–87.
8. Осинский И. Бездомные – социальное дно общества / И. Осинский, И. Хабаева, И. Балдаева // Социологические исследования. – 2003. – № 1. – С. 53–139.
9. Проблемы секс-бизнеса в контексте общественного здравоохранения : сб. статей / [Ю. Саранков, В. Заика, А. Протопопов] ; под ред. Ю. Саранкова. – СПИД Фонд Восток-Запад, 2009. – 128 с.
10. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 9 грудня 2012 р. № 2623-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступа: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15> (дата звернення: 01.06.2018). – Назва з екрана.
11. Профілактика насильства потребує комплексного підходу [Електронний ресурс] / ВЗГ ГУВМС України у Львівській області. – 27 червня 2012 р. – Режим доступа: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/758509.jsessionid=8F20C7BBDBA8AFAD09C22935243D370C> (дата звернення: 01.06.2018). – Назва з екрана.
12. Соха М. Безпритульні в соціальній картині міста / М. Соха // Збірник наукових праць. – 2008. – С. 162–176.
13. Умови праці в супермаркетах «Фуршет» в Україні [Електронний ресурс] / Т. Марценюк, В. Марцинкевич ; СЕЕ Bankwatch Network. – 2010. – 42 с. – Режим доступа: http://bankwatch.org/documents/Furshet_study_ukr_version.pdf (дата звернення: 01.06.2018). – Назва з екрана.
14. Юликова Е. Социальная защита бомжей / Елена Юликова, Владимир Скляр // Факты, комментарии, заметки. Социология. – 1994. – № 17. – С. 137–139.
15. Cramer H. Informal and Gendered Practices in a Homeless Persons Unit / H. Cramer // Housing Studies. – 2005. – No. 5. – P. 737–751.
16. Craven Z. Battered Woman Syndrome [Electronic resource] / Zoe Craven. – Australian Domestic and Family Violence Clearinghouse Topic Paper. – 2003. – 18 p. – Mode of access: http://www.adfvc.unsw.edu.au/PDF%20files/battered%20woman_syndrome.pdf (date of access: 01.06.2018). – Title from the screen.
17. Glasser I. Homelessness in Global Perspective / Irene Glasser. – NY : G. K. Hall & Co, 1994. – 154 p.
18. Hagen J. L. Gender and Homelessness / J. L. Hagen // Social Work. – 1987. – Vol. 32, no. 4. – P. 312–316.
19. Kingfisher C. Discursive constructions of homelessness in a small city in the Canadian prairies: Notes on destructureation, individualization, and the production of (raced and gendered) unmarked categories / C. Kingfisher // American Ethnologist. – 2007. – Vol. 34, no. 1. – P. 91–107.
20. Liebow E. Tell Them Who I Am: the Lives of Homeless Women / E. Liebow. – The Free Press, 1993. – 368 p.
21. Ropers R. The invisible homeless. A new urban ecology / Richard Ropers. – NY : Human Sciences Press, 1988. – 224 p.
22. Williams J. Domestic Violence and Poverty: The Narratives of Homeless Women / Jean Williams // A Journal of Women Studies. – 1998. – No. 2. – P. 143–165.

D. Popova, A. Ryabchuk

CAUSES OF WOMEN'S HOMELESSNESS IN UKRAINE

This paper investigates the specific aspects of women's homelessness in the big cities of Ukraine. Men prevail among the street homeless people, and homeless people are often seen as male. As a result, different aspects of women's homelessness and their causes are often overlooked both in scientific and in legal papers. This research not only discovers these specific aspects but also investigates how they are embedded in patriarchal system of social relations. The authors analyze gender-based violence, affiliation to family as the part of the women's gender role, the labour market discrimination, the reproductive and service/serving work prevailing for women. Even though this research focuses mostly on the specific aspects of female homelessness, the common reasons and aspects of both male and female homelessness are studied too, since they are important part of women's homelessness. This is the pilot research which aims to be the starting point of the further investigations of the women's homelessness in Ukraine. The research includes generalizing the results of previous studies regarding the issue of women's homelessness, identifying the features of women's homelessness in Ukraine and classifying the factors of homelessness in Ukraine both characteristic of women as well as typical of men and women. The notion of the homelessness is conceptualized as the absence of an independent permanent residence, which includes not only life in the street but also life in shelters for homeless people, shelters for the victims of the family violence, and other places that are not the independent permanent residence. Such a definition of homelessness helps to uncover the aspects of the women's homelessness as women tend to avoid the street homelessness. The notion of the private space of homelessness, where women prevail, is one of the findings of the research.

Keywords: gender, homelessness, Ukraine, inequality, discrimination, gender-based violence, patriarchy, women.

Матеріал надійшов 21.06.2018